

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Комітет з питань науки і освіти

01008, м. Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел.: 255-31-55, факс: 255-33-04, e-mail: kno@rada.gov.ua

№ 04-23/18 - 36

" 11 " січня 2019 р.

Гр-ці Іщенко Ю.І.

Шановна Юліє Іванівно!

Дякуємо за Ваше звернення з пропозицією розробити законопроект, яким би заборонялись різні види психологічного насильства.

Інформуємо, що народних депутатів України – членів Комітету ознайомлено з Вашою пропозицією з метою розгляду та прийняття рішення.

Разом з тим, зі свого боку, підтримуючи позицію щодо необхідності заборони будь-яких проявів насильства та цькування, а також розроблення системи протидії і запобігання цьому ганебному явищу в українському суспільстві, інформую Вас про те, що 18 грудня 2018 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)», яким на законодавчому рівні було визначено явище булінгу, шляхи протидії цьому явищу, захисту прав дітей, а також інших осіб, які працюють у закладі освіти. Зокрема, під булінгом (цькуванням) розуміється діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого.

Також Закон визначає типові ознаки булінгу (цькування):

систематичність (повторюваність) діяння;

наявність сторін – кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), спостерігачі (за наявності);

дії або бездіяльність кривдника, наслідком яких є заподіяння психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страх, тривога, підпорядкування потерпілого інтересам кривдника, та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого.

Закон щодо протидії булінгу був прийнятий у зв'язку з поширенням цього явища як в Україні, так і в багатьох інших країнах Світу серед підлітків, які навчаються у закладах освіти. Так, за інформацією Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ), із булінгом у колі однолітків в Україні стикалися близько 67% дітей. Причому, найбільш вразливими до булінгу є сором'язливі, зі зразковою поведінкою діти, а також діти, які, в силу різних життєвих обставин, «замкнуті в собі», закриті для спілкування. Слід зазначити, що часто булінгу з боку підлітків у закладах освіти піддаються не лише діти, а й дорослі – викладачі, технічні працівники та інший персонал.

Дозвольте ще раз подякувати за Вашу ініціативу та поінформувати, що Комітет звернувся до Кабінету Міністрів України, Національної академії наук України, Національної академії педагогічних наук України, Національної академії медичних наук України, Національної академії правових наук України з проханням розглянути актуальність і доцільність підготовки законопроекту про заборону психологічного насильства.

З повагою,

Перший заступник
Голови Комітету

Олександр СПИВАКОВСЬКИЙ

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Комітет з питань науки і освіти

01008, м. Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел.: 255-31-55, факс: 255-33-04, e-mail: kno@rada.gov.ua

№ 04-23/10-37

" 11 " січня 2019 р.

Віце-прем'єр-міністру
України
КИРИЛЕНКУ В.А.

Шановний В'ячеславе Анатолійовичу!

За дорученням Першого заступника Голови Верховної Ради України направляємо звернення гр-ки Іщенко Юлії Іванівни щодо підготовки законопроекту про заборону психологічного насильства.

Просимо розглянути пропозицію підготувати вищезазначений проект Закону стосовно його актуальності та доцільності. Про результати розгляду прошу поінформувати Комітет і заявницю.

Також інформуємо, що відповідні звернення Комітет направив до Національної академії наук України, Національної академії педагогічних наук України, Національної академії медичних наук України та Національної академії правових наук України.

Додаток: 2 арк.

З повагою,

Перший заступник
Голови Комітету

О. СПИВАКОВСЬКИЙ

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Комітет з питань науки і освіти

01008, м. Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел.: 255-31-55, факс: 255-33-04, e-mail: kno@rada.gov.ua

№ 04-23/11-38

" 11 " січня 2019 р.

**Президенту Національної
академії педагогічних наук
України**

КРЕМЕНЮ В.Г.

Шановний Василю Григоровичу!

За дорученням Першого заступника Голови Верховної Ради України направляємо звернення гр-ки Іщенко Юлії Іванівни щодо підготовки законопроекту про заборону психологічного насильства.

Просимо розглянути пропозицію щодо підготовки вищезазначеного проекту Закону, визначити його актуальність, доцільність і надіслати результати розгляду до Комітету та Кабінету Міністрів України.

Додаток: 2 арк.

З повагою,

Голова Комітету

Лілія ГРИНЕВИЧ

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Комітет з питань науки і освіти

01008, м. Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел.: 255-31-55, факс: 255-33-04, e-mail: kno@rada.gov.ua

№ 04-23/11-38

" 11 " січня 2019 р.

**Президенту Національної
академії медичних наук
України
ЦИМБАЛЮКУ В.І.**

Шановний Віталію Івановичу!

За дорученням Першого заступника Голови Верховної Ради України направляємо звернення гр-ки Іщенко Юлії Іванівни щодо підготовки законопроекту про заборону психологічного насильства.

Просимо розглянути пропозицію щодо підготовки вищезазначеного проекту Закону, визначити його актуальність, доцільність і надіслати результати розгляду до Комітету та Кабінету Міністрів України.

Додаток: 2 арк.

З повагою,

**Перший заступник
Голови Комітету**

О. СПИВАКОВСЬКИЙ

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Комітет з питань науки і освіти

01008, м. Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел.: 255-31-55, факс: 255-33-04, e-mail: kno@rada.gov.ua

№ 04-23/11-38

" 11 " січня 2019 р.

Президенту Національної академії
наук України
ПАТОНУ Б. Є.

Шановний Борисе Євгеновичу!

За дорученням Першого заступника Голови Верховної Ради України направляємо звернення гр-ки Іщенко Юлії Іванівни щодо підготовки законопроекту про заборону психологічного насильства.

Просимо розглянути пропозицію щодо підготовки вищезазначеного проекту Закону, визначити його актуальність, доцільність і надіслати результати розгляду до Комітету та Кабінету Міністрів України.

Додаток: 2 арк.

3 повагою,

**Перший заступник
Голови Комітету**

О. СПИВАКОВСЬКИЙ

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Комітет з питань науки і освіти

01008, м. Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел.: 255-31-55, факс: 255-33-04, e-mail: kpo@rada.gov.ua

№ 04-23/11-38

" 11 " січня 2019 р.

**Президенту Національної
академії правових наук
України
ПЕТРИШИНУ О.В.**

Шановний Олександрє Віталійовичу!

За дорученням Першого заступника Голови Верховної Ради України направляємо звернення гр-ки Іщенко Юлії Іванівни щодо підготовки законопроекту про заборону психологічного насильства.

Просимо розглянути пропозицію щодо підготовки вищезазначеного проекту Закону, визначити його актуальність, доцільність і надіслати результати розгляду до Комітету та Кабінету Міністрів України.

Додаток: 2 арк.

З повагою,

**Перший заступник
Голови Комітету**

О. СПИВАКОВСЬКИЙ

ВІЦЕ-ПРЕМ'ЄР-МІНІСТР УКРАЇНИ

вул. Грушевського, 12/2, Київ, 01008,
тел.: (044) 256 7624, телефакс: (044) 254 0584

24 січня 2019р
№41-1-000950/23-1

До звернення Комітету Верховної Ради
України з питань науки і освіти
від 11.01.2019 № 04-23/10-37

МОН (Гриневич Л. М.) – скликання
Мінсоцполітики (Реві А. О.)
МОЗ (Супрун У.)
МВС (Авакову А. Б.)
Мін'юст (Петренку П. Д.)

Прошу розглянути, про результати в установлений законом строк поінформувати
Комітет Верховної Ради України, Кабінет Міністрів та заявника.

Верховна Рада України (Співаковському О. В.)

ФЕДОРЧУКУ В. Я.
Коблошу В. В. (Поспелову О. О.), Бочку І. С.

В'ячеслав КИРИЛЕНКО

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

пр. Перемоги, 10, м. Київ, 01135, тел. (044) 481-32-21, факс (044) 481-47-96
E-mail: mon@mon.gov.ua, код ЄДРПОУ 38621185

Першому заступнику Голови
Комітету з питань науки і освіти
Співаковському О.В.

Про розгляд електронної петиції щодо
заборони психологічного насильства

Шановний Олександрє Володимировичу!

Міністерством освіти і науки України за дорученням Кабінету Міністру України опрацьовано лист Комітету з питань освіти і науки Верховної Ради України від 11 січня 2019 року № 04-23/10-37 щодо розгляду електронної петиції Іщенко Юлії Іванівни щодо заборони психологічного насильства та повідомляємо наступне.

Верховною Радою України було прийнято Закон України від 18 грудня 2018 року № 2657-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)», зокрема вказаним нормативно-правовим актом внесено зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) та Закону України «Про освіту» (далі – Закон), які направлені на удосконалення відносин у сфері протидії булінгу (цькуванню).

Згідно із Законом, булінг (цькування) – це діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого.

З метою створення безпечного освітнього середовища в закладі освіти має бути запроваджений комплексний підхід у сфері запобігання та протидії проявам булінгу (цькування).

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
01/10-410 від 11.02.2019

План заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладі освіти, розробляється та затверджується керівником закладу освіти з урахуванням пропозицій територіальних органів (підрозділів):

- Національної поліції України;
- центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я (Міністерства охорони здоров'я);
- головного органу у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну правову політику (Міністерства юстиції);
- служб у справах дітей;
- центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Керівник закладу освіти повинен довести до відома здобувачів освіти, педагогічних, науково-педагогічних, працівників, батьків та інших учасників освітнього процесу щодо їх обов'язку повідомляти керівника закладу про випадки булінгу (цькування), учасниками або свідками якого вони стали, або підозрюють про його вчинення по відношенню до інших осіб за зовнішніми ознаками, або про які отримали достовірну інформацію від інших осіб. Відповідно до такої заяви керівник закладу видає рішення про проведення розслідування із визначенням уповноважених осіб. Для прийняття рішення за результатами розслідування керівник закладу освіти створює наказом комісію з розгляду випадків булінгу (цькування) (далі – Комісія) та скликає засідання. До складу такої Комісії можуть входити педагогічні працівники, (у тому числі психолог, соціальний педагог), батьки постраждалого та булера, керівник закладу та інші зацікавлені особи. Якщо Комісія визнала, що це був булінг (цькування), а не одноразовий конфлікт чи сварка, тобто відповідні дії носять систематичний характер, то керівник закладу освіти зобов'язаний повідомити уповноважені підрозділи органів Національної поліції України (ювенальна поліція) та Службу у справах дітей.

У разі, якщо Комісія не кваліфікує випадок як булінг (цькування), а постраждалий не згодний з цим, то він може одразу звернутись до органів Національної поліції України із заявою, про що керівник закладу освіти має повідомити постраждалого.

Потерпілий чи його/її представник також можуть звертатися відразу до уповноважених підрозділів органів Національної поліції України (ювенальна поліція) та Служб у справах дітей з повідомленням про випадки булінгу (цькування).

Психологічний супровід таких осіб здійснює соціальний педагог у взаємодії із практичним психологом. З цією метою можна запровадити консультаційні години у практичного психолога і соціального педагога, скриньки довіри, оприлюднення телефонів довіри, зокрема:

- Дитяча лінія 116 111 або 0 800 500 225 (з 12.00 до 16.00);
- Гаряча телефонна лінія щодо булінгу 116 000;

– Гаряча лінія з питань запобігання насильству 116 123 або 0 800 500 335;

- Уповноважений Верховної Ради з прав людини 0 800 50 17 20;
- Уповноважений Президента України з прав дитини 044 255 76 75;
- Центр надання безоплатної правової допомоги 0 800 213 103;
- Національна поліція України 102.

Керівник закладу освіти зобов'язаний забезпечити оприлюднення на веб-сайтах, на дошках оголошень та при проведенні інструктажів для всіх працівників закладу освіти:

- правил поведінки здобувачів освіти в закладі освіти;
- плану заходів закладу освіти, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню);
- процедури подання учасниками освітнього процесу заяв про випадки булінгу (цькування) в закладі освіти (форма заяви, примірний зміст, терміни та процедуру розгляду відповідно до законодавства тощо);
- порядку реагування на доведені випадки булінгу (цькування) в закладі освіти та відповідальність осіб, причетних до булінгу (цькування).

До функцій засновника закладу освіти або уповноваженої ним особи відповідно до Закону належить здійснення контролю за виконанням плану заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладі освіти та розгляд скарг про відмову у реагуванні на випадки булінгу (цькування) за відповідними заявами. Для виконання цих функцій рекомендовано призначити відповідальну особу з числа педагогічних працівників та на своїх веб-сайтах оприлюднити інформацію, хто виконує відповідну функцію та процедуру подання заяв.

Крім того, згідно з КУпАП булінг (цькування) учасника освітнього процесу тягне за собою накладання штрафу від 50 до 100 неоподатковуваних мінімумів, або від 20 до 40 годин громадських робіт. Якщо булінг (цькування) вчинено групою осіб або повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, штраф становитиме від 100 до 200 неоподатковуваних мінімумів або громадські роботи на строк від 40 до 60 годин. Булінг (цькування), вчинений малолітньою або неповнолітньою особою, тягне за собою накладання штрафу на батьків або осіб, які їх замінюють.

Неповідомлення керівником закладу освіти уповноваженого підрозділу органів Національної поліції України про випадки булінгу (цькування) учасника освітнього процесу тягне за собою накладення на нього штрафу від 50 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до 1 місяця з відрахуванням до 20 процентів заробітку.

Принагідно зазначаємо, що Міністерством освіти і науки України разом із партнерами було розроблено он-лайн курс «Протидія та попередження булінгу (цькування) в закладах освіти», на який вже відкрито реєстрацію за посиланням: <https://prometheus.org.ua/courses/> (розділ «Відкрито реєстрацію»).

Мета курсу – навчити освітян розпізнавати ситуації булінгу (цькування) та вчасно і правильно реагувати на його прояви в освітньому середовищі. Курс є повністю безкоштовним, а після успішного виконання завдань курсу можна буде отримати сертифікат про його завершення.

Формування та реалізація державної політики з питань запобігання домашньому насильству належить до одного із основних завдань Мінсоцполітики відповідно до Положення про Міністерство соціальної політики України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17.06.2015 № 423 (зі змінами). Статтею 28 Конституції України кожному гарантується право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Згідно Закону України „Про запобігання та протидію домашньому насильству” (далі – Закон) визначено такі види насильства: фізичне, психологічне, економічне та сексуальне. Відповідно до статті 1 Закону, психологічне насильство - форма домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи. Згідно з пунктом 2 частини третьої статті 5 Закону, одним із основних напрямів реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству є надання допомоги та захисту постраждалим особам, забезпечення відшкодування шкоди, завданої домашнім насильством.

Пунктом 9 частини першої статті 21 Закону передбачено, що постраждала особа має право на відшкодування кривдниками завданих матеріальних збитків і шкоди, заподіяної фізичному та психічному здоров'ю, у порядку, визначеному законодавством. Законом України від 6 грудня 2017 року № 2227-VIII „Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами” (який набрав чинності 11 січня 2019 року), Кримінальний кодекс України доповнено статтею 126¹ (Домашнє насильство). Відповідно до зазначеної статті встановлюється кримінальна відповідальність за домашнє насильство, тобто умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи. Додатково повідомляємо, що відповідно до Постанови Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2004 № 2 „Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність” судам необхідно з'ясувати характер фізичного або психічного примусу (погроза

застосувати насильство, завдати матеріальних збитків, зганьбити в очах однолітків та товаришів, позбавити повсякденного спілкування, переконання, залякування, обман, шантаж, підкуп, розпалювання почуття помсти, заздрості або інших низьких почуттів; давання порад про місце й способи вчинення злочину або приховання його слідів; обіцянка приховати сліди злочину, забезпечити грошима, подарунками, розвагами тощо). Пунктом 15 зазначеної постанови передбачено, що під примушуванням неповнолітнього до участі у створенні творів, що пропагують культ насильства і жорстокості (ч. 3 ст. 300 КК, а також творів, зображень або кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм порнографічного характеру (ч. 3 ст. 301) розуміються будь-які умисні дії, поєднані із застосуванням фізичного (побої, тілесні ушкодження, катування тощо) чи психічного впливу (погрози застосувати насильство, знищити майно, розголосити певні відомості тощо) і спрямовані на те, щоб особа, яка не досягла вісімнадцятирічного віку, виступила автором (співавтором) відповідного твору або взяла участь у його створенні як актор, режисер, оператор тощо.

Отже, вважаємо, що створено необхідне законодавче поле щодо протидії таким негативним явищам як булінг (цькування) та домашнє насильство (у тому числі психологічне), а тема протидії цим явищам є елементом наскрізного виховання в закладах освіти.

З повагою

т.в.о. Міністра

Павло ХОБЗЕЙ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

04053, м. Київ, вул. Січових Стрільців, 52-А
Телефон / факс 226 – 31 – 80, 489–08–60
E-mail: info@naps.gov.ua / Web-сайт: www.naps.gov.ua

01.02.2019 № 2-6/35
На № _____ від _____

Першому заступнику Голови
Комітету Верховної Ради
України з питань науки і освіти
О. В. Співаковському

*Щодо підготовки законопроекту
про заборону психологічного насильства*

Шановний Олександр Володимировичу!

Відповідно до Вашого листа від 11 січня 2019 р. № 04-23/11-38
Національна академія педагогічних наук України розглянула пропозицію
Іщенко Юлії Іванівни

щодо підготовки законопроекту про заборону психологічного
насильства, та надсилає результати розгляду (додаються), підготовлені вченими
Відділення психології, вікової фізіології та дефектології НАПН України.

Додаток: на 1 сторінці.

З повагою,
Президент

В. Г. Кремень

Додаток до листа НАПН
від 01.02.2019 № 2-6/35

Результати розгляду пропозиції
Іщенко Юлії Іванівни

щодо підготовки законопроекту про заборону психологічного насильства

Науковими працівниками Інституту соціальної та політичної психології НАПН України, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи НАПН України було здійснено аналіз законодавчої бази заборони психологічного насильства та науково-методичного забезпечення профілактики насильства у закладах освіти й дійшли до висновків, що сучасне українське законодавство унормовує питання заборони психологічного насильства у достатньому обсязі у наступних документах:

1. «Національна стратегія у сфері прав людини» (Указ Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015).
2. Конвенція про права дитини (20 листопада 1989 р., схвалено резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 р. ООН).
3. Закон України «Про охорону дитинства» (від 26.04.2001 р. 2402-III).
4. Закон України «Про освіту» (від 05.09.2017 р. № 2145-VIII).
5. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (від 07.12.2017 р. № 2229-VIII).
6. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу» (від 18.12.2018 р. № 2657-VIII).
7. Державна соціальна програма «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на період до 2021 року» (Постанова Кабінету Міністрів України від 30 травня 2018 р. № 453).
8. Наказ МОН від 02 жовтня 2018 р. № 1047 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення, реагування на випадки домашнього насильства і взаємодії педагогічних працівників із іншими органами та службами».

Працівниками психологічного служби системи освіти України систематично проводиться інформаційно-просвітницька, профілактична й методична робота у закладах освіти щодо запобігання насильства та формування ненасильницьких моделей поведінки серед дітей та молоді.

З огляду на вище викладене вважаємо недоцільним розроблення окремого законопроекту про заборону психологічного насильства.

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ МЕДИЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

вул. Герцена, 12, м. Київ, 04080, т. факс: 483-59-81, е.п. 483-68-19

Українська асоціація юристів у галузі медицини Кодекс ДПНДЮ/0000/125

28.08.2019

№ 4-03/416

На №

від _____

Комітет Верховної Ради України

з питань науки і освіти

На виконання доручення Першого заступника Голови Комітету з питань науки і освіти Верховної Ради України О.Співаковського № 04-23/11-38 щодо розгляду електронної петиції гр. Іщенко Ю.І. стосовно підготовки законопроекту про заборону психологічного насильства, НАМН України в межах компетенції, повідомляє наступне.

Зараз в Україні існує досить широка законодавча база з протидії насилью. Це, зокрема, такі закони, як «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про охорону дитинства», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків», «Про протидію торгівлі людьми» тощо. Так, в законі «Про охорону дитинства» є стаття 10 «Право на захист від усіх форм насильства», в якій гарантується захист дитини від усіх форм насильства. З 2019 року в Україні діє закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України стосовно протидії булінгу (травлі)» (№ 8584).

Із повідомлень ЗМІ відомо, що вперше в історії України Бориспільський міськрайонний суд Київської області 11.02.2019 виніс рішення у справі про булінг.

Таким чином, удосконалення законодавчої бази із заборони різних форм насильства, у тому числі психологічного, може бути здійснено,

в разі необхідності, шляхом внесення змін та доповнень до існуючих законодавчих актів.

На думку провідних фахівців НАМН України, на теперішній час, більш актуальним та доцільним є належне використання чинної законодавчої бази у даній сфері.

Президент НАМН України

академік

Віталій Цимбалюк

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

Володимирська, 54, Київ-30, 01601, МСП.
E-mail: prez@nas.gov.ua. Факс: (044) 234-32-43
Телефон: канцелярія 234-51-67, 239-65-94; для довідок 239-66-66, 239-64-44
Для телеграм: Київ, Наука. ЕДРПОУ 00019270

№ 121/237-3 „13 02 2019 р.

На Ваш №

Верховна Рада України
Комітет з питань науки і освіти
Копія: Кабінет Міністрів України

На № 04-23/11-38 від 11.01.2019

Відповідно до листа Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти від 11.01.2019 № 04-23/11-38 Національна академія наук України надсилає висновок щодо доцільності підготовки законопроекту про заборону психологічного насильства, підготовлений в Інституті держави і права ім. В.М.Корецького НАН України.

Додаток: на 2 стор.

Віце-президент
Національної академії наук України
академік НАН України

С.І. Пирожков

ВИСНОВОК

щодо підготовки законопроекту про заборону психологічного насильства

В Інституті держави і права ім. В.М. Корецького НАН України розглянуто звернення Іщенко Ю.І. щодо підготовки законопроекту про заборону психологічного насильства. Наше бачення висвітленої у зверненні проблеми полягає в такому.

Відповідно до загальнотеоретичних засад права законом є нормативно-правовий акт вищої юридичної сили, що регулює найважливіші суспільні відносини. Регулювання суспільних відносин зумовлює високу ефективність закону. Серед іншого закон також відрізняється такими ознаками, як: загальний характер (закон не враховує особливостей життєвих випадків у регульованій ним сфері суспільних відносин), що забезпечує єдність нормативно-правових та індивідуально-правових актів; встановлення загальнообов'язкових правил поведінки, наявність належної форми, юридичні наслідки та гарантування державою; наявність відповідної структури, тобто організації змісту, доцільне розміщення нормативних приписів та правових атрибутів, що надає його структурі чіткості, логічності та послідовності; прийняття відповідно до вимог логіки, стилю, мови, що сприяє однаковому і точному його розумінню та застосуванню тощо.

Види психологічного насильства, перераховані автором звернення (булінг, мобінг, кібертравля, віктимблеймінг, харасмент, сталкінг, аутинг, газлайтінг), а також незгадані ним тролінг, хейзінг, босінг та багато інших, з'явилися в медіапросторі лише останнім часом і тільки почали привертати увагу суспільства. Їх вивчення, класифікація, кодифікація, усталення термінології, у тому числі шляхом застосування вітчизняних відповідників, знаходяться на початковому етапі і наразі не можуть бути предметом законодавчого регулювання.

Крім того, нам не відомі приклади загальної законодавчої заборони психологічного насильства в правовій практиці інших країн. Специфіка предмета робить неможливою його об'єктивну правову оцінку. Законодавство інших країн розглядає проблему психологічного насильства у зв'язку і в контексті значно ширшого кола окремих усталених суспільних відносин (трудових, сімейних, освітніх тощо). Власне, цим шляхом розвивається й вітчизняне законодавство, яким врегульовано різні аспекти цієї проблеми. Зокрема, його складовою, спрямованою на регулювання відповідних суспільних відносин, є Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», ст. 39-1 «Направлення на

проходження програми для особи, яка вчинила домашнє насильство чи насильство за ознакою статі», ст. 173-2 «Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування», ст. 173-4 «Булінг (цькування) учасника освітнього процесу» Кодексу України про адміністративні правопорушення, ст. 126-1 «Домашнє насильство», ст. 127 «Катування», ст. 129 «Погроза вбивством» Кримінального кодексу України.

Враховуючи наведене вище, ми не вважаємо доцільною підготовку окремого законопроекту про заборону психологічного насильства.

Виконавець – кандидат політичних наук, старший науковий співробітник відділу правових проблем політології Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України Ходаківський М.Д.

**Завідувач відділу
правових проблем політології
Інституту держави і права
ім. В.М. Корецького НАН України,
доктор політичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України**

 Кресіна І.О.

УКРАЇНА
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 70; тел. (057) 704-19-01, факс (057) 704-19-10
E-mail: apnu@ukr.net

Big 04.02.19 № *191*

Першому заступнику Голови
Комітету Верховної Ради України
з питань науки і освіти
Співаковському О.В.

Шановний Олександр Володимировичу!

На Ваш лист від 11.01.2019 р. № 04-23/11-38 направляємо відповідь на петицію громадянки Іщенко Юлії Іванівни щодо підготовки законопроекту про заборону психологічного насильства, яка підготовлена фахівцями Національної академії правових наук України.

З повагою,
Президент Національної
академії правових наук України

О.В. Петришин

ВІДПОВІДЬ

**фахівців Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності
імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України на петицію громадянки
Іщенко Юлії Іванівни щодо підготовки законопроекту
про заборону психологічного насильства**

Проблема психологічного насильства, особливо в учнівському й студентському середовищі, є доволі актуальною для сучасного українського суспільства. Доказом цьому є періодичні репортажі, які демонструються на центральних і регіональних телевізійних каналах, про застосування психологічного і фізичного насильства учнями і студентами до однолітків, педагогами – до учнів і студентів. Чимало відеороликів про подібні прояви міститься на Інтернет-платформі You Tube. Найбільш поширеним проявом психологічного насильства серед підлітків та молоді вважається явище булінгу (цькування). Так, наприклад, за даними нещодавнього дослідження ЮНІСЕФ, з проблемою булінгу в Україні протягом останніх трьох місяців стикалися 67% опитаних віком від 11 до 17 років. Майже чверть самі стали жертвами булінгу, при цьому майже половина з них нікому не розповідали про ці випадки.

У петиції мова йде про необхідність заборони психологічного насильства (булінг, мобінг, сталкінг, психологічні маніпуляції), а також про заборону кібертравлі, віктімблеймінгу, харасменту, аутингу, газлайтінгу, також згадується про емоційне насильство.

Слід зауважити, що резонансність за останні кілька років багатьох проявів різних форм насильства в учнівському та студентському середовищі зумовили необхідність розробки і прийняття відповідних нормативно-правових актів та внесення змін і доповнень до чинного законодавства України з метою обмеження різних проявів насильства.

I. Стосовно можливості встановлення кримінальної відповідальності за психологічне насильство, то з цього приводу слід зазначити таке:

- мова йде про криміналізацію діяння, тобто про процес виявлення суспільно небезпечних видів людської поведінки, визнання на державному рівні необхідності, можливості й доцільності кримінально-правової боротьби з ними та закріплення їх у законі про кримінальну відповідальність, як злочинів. Даний процес має відповідати основним підставам та принципам криміналізації. Зокрема, юридико-кримінологічним підставам. Слід підкреслити, що для віднесення законодавцем тих або інших діянь до числа злочинних вирішальним є їх суспільна небезпечність. В свою чергу суспільна небезпечність – це властивість, притаманна злочину, яка полягає в тому, що він (злочин) спричиняє тяжку шкоду існуючому в суспільстві правопорядку або ставить правопорядок під загрозу заподіяння такої шкоди. Це є об'єктивна характеристика, властива відповідній поведінці, скерованій на відповідні суспільні відносини. Суспільну небезпечність утворює низку факторів: характеристика (з точки зору важливості) об'єкта злочину; характер та розмір заподіяної шкоди; характеристика об'єктивної сторони діяння (спосіб учинення злочину, знаряддя та засоби, за допомогою яких його вчинено, час, місце, обстановка); форми та ступінь вини особи, яка вчинила злочин; мотиви злочинної діяльності та мета, досягнення якої переслідувалося винним. Слід підкреслити, що юридико-кримінологічна підстава криміналізації полягає у тому, що криміналізація діяння доречна тоді і тільки тоді, коли немає і не може бути правового механізму ефективно регулюючого відповідні відносини методами інших галузей права.

Якщо говорити чи є юридико-кримінологічна підстава для встановлення кримінальної відповідальності за психологічне насильства (булінг, мобінг, сталкінг, психологічні маніпуляції тощо), то тут постає ряд питань. Зокрема, щодо можливості визначення характеру та розміру заподіяної шкоди, тобто майбутній закон має містити чіткі критерії та механізми для визначення факту та розміру можливої заподіяної шкоди. Що, напевно, буде зробити дуже складно, враховуючи особливості діянь, які пропонують криміналізувати та неоднозначність у їх трактуванні. Отже

з'ясування таких наслідків буде прерогативою практичних працівників. А за таких умов існуватиме серйозна небезпека зловживань, як з боку правоохоронців, так і з боку так званих «потерпілих».

Крім того, існують великі питання щодо описання у диспозиції об'єктивної сторони діяння (спосіб учинення злочину, знаряддя та засоби, за допомогою яких його вчинено тощо). Зокрема, це стосується розтлумачення поняття «психологічне насильство», адже воно має не лише відповідати суті вчиненого, а й бути таким, щоб не виникало питань і непорозумінь при його застосуванні на практиці. Наприклад, визначення «психологічне насильство» (також Психічне насильство, Емоційне насильство, Ментальне насильство, від англ. *Psychological abuse Psychological violence, Emotional abuse, or Mental abuse*) як форми насильства, яка характеризується тим, що людина піддається сама або піддає іншу особу поведінці, яка може призвести до психологічної травми, включаючи тривогу, хронічну депресію або посттравматичний стресовий розлад, що надається у словниках, навряд чи може бути прийнятним для кримінального законодавства, оскільки містить забагато оціночних понять, що напевне викличе складнощі у правозастосуванні.

Соціально-економічні підстави криміналізації. Потрібно мати на увазі, що вплив, який здійснюється законом про кримінальну відповідальність, є набагато сильнішим за вплив, що здійснюється іншими галузями права. А відтак, такий вплив тягне за собою і збільшення різноманітних (соціальних, економічних та ін.) негативних наслідків. Це викликає необхідність урахування можливих позитивних і негативних наслідків криміналізації, потребу досягнення відповідності між ними та процесом криміналізації. Знову ж таки, ми повертаємося до проблем термінології і, з огляду на це, можливих зловживань, як можливих негативних наслідків криміналізації

Соціально-психологічні підстави криміналізації. Закон про кримінальну відповідальність повинен як найповніше відповідати правовому менталітету народу і враховуватись при вирішенні питання про

криміналізацію. І не зважаючи на той факт, що дійсно в нашій державі існує проблема психологічного насилля, в той же час, дійсно, є перестороги щодо готовності нашого суспільства до таких змін (щодо заборони психологічного насильства у різних формах) чи не призведуть такі зміни більше до зловживань, а ніж до захисту осіб, які дійсно постраждали від різних форм психологічного насильства.

- автори звернення, аргументуючи необхідність встановлення кримінальної відповідальності за психологічне насильство, посилаються на ст. 28 Конституції України, в якій зазначено, що ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідом. З цього приводу слід зазначити, що КК України вже містить норми, які передбачають відповідальність за катування (ст. 127 КК), порушення прав пацієнта (ст. 141 КК), незаконне проведення дослідів над людиною (ст. 142 КК), порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини (ст. 143 КК), насильницьке донорство (ст. 144 КК), торгівля людьми (ст. 149 КК) тощо.

II. 18 грудня 2018 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)». Цей Закон був підписаний Президентом України 16 січня 2019 р. Ним передбачено:

1. Внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення:

– ч. 2 ст. 13 після цифр «173» доповнити цифрами «173⁴»;

– доповнити ст. 173⁴ такого змісту:

«**Стаття 173⁴.** Булінг (цькування) учасника освітнього процесу.

Булінг (цькування), тобто діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій,

що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого, -

тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від двадцяти до сорока годин.

Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, вчинене групою осіб або повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, -

тягне за собою накладення штрафу від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин.

Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, вчинене малолітніми або неповнолітніми особами віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років, -

тягне за собою накладення штрафу на батьків або осіб, які їх замінюють, від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від двадцяти до сорока годин.

Діяння, передбачене частиною другою цієї статті, вчинене малолітньою або неповнолітньою особою віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років, -

тягне за собою накладення штрафу на батьків або осіб, які їх замінюють, від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин.

Неповідомлення керівником закладу освіти уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про випадки булінгу (цькування) учасника освітнього процесу -

тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до одного місяця з відрахуванням до двадцяти процентів заробітку";

2. Внесення змін до Закону України «Про освіту»:

– ч. 1 ст. 1 доповнити пунктом 3¹ такого змісту:

«3¹) булінг (цькування) – діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого.

Типовими ознаками булінгу (цькування) є:

систематичність (повторюваність) діяння;

наявність сторін – кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), спостерігачі (за наявності);

дії або бездіяльність кривдника, наслідком яких є заподіяння психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страх, тривога, підпорядкування потерпілого інтересам кривдника, та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого";

– ч. 2 ст. 25 після абзацу 9 доповнити новим абзацом такого змісту:

«здійснює контроль за виконанням плану заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладі освіти; розглядає скарги про відмову у реагуванні на випадки булінгу (цькування) за заявами здобувачів освіти, їхніх батьків, законних представників, інших осіб та приймає рішення за результатами розгляду таких скарг; сприяє створенню безпечного освітнього середовища в закладі освіти та вживає заходів для надання соціальних та психолого-педагогічних послуг здобувачам освіти, які вчинили булінг (цькування), стали його свідками або постраждали від булінгу».

У зв'язку з цим абзац десятий вважати абзацом одинадцятим;

– ч. 3 ст. 26 після абзацу 9 доповнити п'ятьма новими абзацами такого змісту:

«забезпечує створення у закладі освіти безпечного освітнього середовища, вільного від насильства та булінгу (цькування), у тому числі:

з урахуванням пропозицій територіальних органів (підрозділів) Національної поліції України, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я, головного органу у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну правову політику, служб у справах дітей та центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді розробляє, затверджує та оприлюднює план заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладі освіти;

розглядає заяви про випадки булінгу (цькування) здобувачів освіти, їхніх батьків, законних представників, інших осіб та видає рішення про проведення розслідування; скликає засідання комісії з розгляду випадків булінгу (цькування) для прийняття рішення за результатами проведеного розслідування та вживає відповідних заходів реагування;

забезпечує виконання заходів для надання соціальних та психолого-педагогічних послуг здобувачам освіти, які вчинили булінг, стали його свідками або постраждали від булінгу (цькування);

повідомляє уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України та службі у справах дітей про випадки булінгу (цькування) в закладі освіти».

У зв'язку з цим абзац десятий вважати абзацом п'ятнадцятим;

– ч. 2 ст. 30 після абзацу 20 доповнити чотирма новими абзацами такого змісту:

«правила поведінки здобувача освіти в закладі освіти;

план заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладі освіти;

порядок подання та розгляду (з дотриманням конфіденційності) заяв про випадки булінгу (цькування) в закладі освіти;

порядок реагування на доведені випадки булінгу (цькування) в закладі освіти та відповідальність осіб, причетних до булінгу (цькування)".

У зв'язку з цим абзац двадцять перший вважати абзацом двадцять п'ятим;

– у ст. 53:

у ч. 1:

абзац 10 після слів «форм насильства та експлуатації» доповнити словами «булінгу (цькування)»;

після абзацу 10 доповнити новим абзацом такого змісту:

«отримання соціальних та психолого-педагогічних послуг як особа, яка постраждала від булінгу (цькування), стала його свідком або вчинила булінг (цькування)».

У зв'язку з цим абзаци 11-17 вважати відповідно абзацами 12-18;

ч.3 доповнити абзацом 6 такого змісту:

«повідомляти керівництво закладу освіти про факти булінгу (цькування) стосовно здобувачів освіти, педагогічних, науково-педагогічних, наукових працівників, інших осіб, які залучаються до освітнього процесу, свідком яких вони були особисто або про які отримали достовірну інформацію від інших осіб»;

– у ст. 54:

ч. 1 доповнити абзацом 20 такого змісту:

«захист під час освітнього процесу від будь-яких форм насильства та експлуатації, у тому числі булінгу (цькування), дискримінації за будь-якою ознакою, від пропаганди та агітації, що завдають шкоди здоров'ю»;

ч. 2 доповнити абзацом 14 такого змісту:

«повідомляти керівництво закладу освіти про факти булінгу (цькування) стосовно здобувачів освіти, педагогічних, науково-педагогічних, наукових працівників, інших осіб, які залучаються до освітнього процесу, свідком якого вони були особисто або інформацію про які отримали від

інших осіб, вживати невідкладних заходів для припинення булінгу (цькування)»;

– у ст. 55:

у ч. 2:

абзац 8 після слів «закладу освіти» доповнити словами "у тому числі щодо надання соціальних та психолого-педагогічних послуг особам, які постраждали від булінгу (цькування), стали його свідками або вчинили булінг (цькування), про»;

доповнити абзацами 9 і 10 такого змісту:

«подавати керівництву або засновнику закладу освіти заяву про випадки булінгу (цькування) стосовно дитини або будь-якого іншого учасника освітнього процесу;

вимагати повного та неупередженого розслідування випадків булінгу (цькування) стосовно дитини або будь-якого іншого учасника освітнього процесу;

ч. 3 доповнити абзацами 11 і 12 такого змісту:

«сприяти керівництву закладу освіти у проведенні розслідування щодо випадків булінгу (цькування);

виконувати рішення та рекомендації комісії з розгляду випадків булінгу (цькування) в закладі освіти»;

– ч. 1 ст. 64 після абзацу восьмого доповнити двома новими абзацами такого змісту:

«з урахуванням пропозицій центрального органу виконавчої влади з питань формування і реалізації державної політики у сфері захисту прав і свобод людини та громадянина, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я, головного органу у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну правову політику, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань сім'ї та дітей, розробляє та затверджує

план заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладах освіти, порядок реагування на випадки булінгу (цькування), порядок застосування заходів виховного впливу;

узагальнює та оприлюднює інформацію про випадки булінгу (цькування) в закладах освіти".

У зв'язку з цим абзаци 9-26 вважати відповідно абзацами 1-28;

– ч. 1 ст. 65 після абзацу 6 доповнити новим абзацом такого змісту:

«сприяють розробленню плану заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладах освіти».

У зв'язку з цим абзаци 7 і 8 вважати відповідно абзацами 8 і 9;

– у ст. 66:

ч. 1 після абзацу 7 доповнити новим абзацом такого змісту:

«сприяють розробленню плану заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладах освіти».

У зв'язку з цим абзац 8 вважати абзацом 9;

ч. 2 після абзацу 11 доповнити новим абзацом такого змісту:

«сприяють розробці плану заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладах освіти».

У зв'язку з цим абзац 12 вважати абзацом 13;

– п. 2 ч. 2 ст. 71 доповнити абзацом 5 такого змісту:

«випадків булінгу (цькування) в закладах освіти та заходів реагування на такі випадки, вжитих керівництвом закладу освіти або його засновником»;

– ч. 4 ст. 73 після абзацу 3 доповнити двома новими абзацами такого змісту:

«здійснювати перевірку заяв про випадки булінгу (цькування) в закладі освіти, повноту та своєчасність заходів реагування на такі випадки з боку педагогічних, науково-педагогічних, наукових працівників, керівництва та засновника закладу освіти»;

аналізувати заходи для надання соціальних та психолого-педагогічних послуг здобувачам освіти, які постраждали від булінгу (цькування), стали його свідками або вчинили булінг (цькування)».

У зв'язку з цим абзаци 4-8 вважати відповідно абзацами 6-10;
– ч. 2 ст. 76 викласти в такій редакції:

«2. Соціально-педагогічний патронаж у системі освіти сприяє взаємодії закладів освіти, сім'ї і суспільства у вихованні здобувачів освіти, їх адаптації до умов соціального середовища, забезпечує профілактику та запобігання булінгу (цькуванню), надання консультативної допомоги батькам, психологічного супроводу здобувачів освіти, які постраждали від булінгу (цькування), стали його свідками або вчинили булінг (цькування). Соціально-педагогічний патронаж здійснюється соціальними педагогами».

Аналіз положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» від 18 грудня 2018 р. № 2657-VIII дає підстави стверджувати, що він:

- а) безпосередньо спрямований на протидію явищу булінгу та іншим формам психологічного насильства;
- б) дає визначення булінгу;
- в) передбачає адміністративну відповідальність за діяння, що містять ознаки булінгу;
- г) окреслює суб'єктів протидії булінгу в освітянській сфері;
- д) виділяє основні заходи запобігання булінгу;
- е) звертає увагу на взаємодію органів державної влади з метою недопущення випадків різних форм насильства в учнівському та студентському середовищі тощо.

Висновок: на цій підставі можна стверджувати, що на теперішній час в Україні сформована відповідна законодавча база для успішної протидії найбільш поширеному прояву психологічного, фізичного, економічного, сексуального насильства у виді булінгу. Тому наразі відсутня необхідність у

прийнятті додаткових нормативно-правових актів у сфері заборони психологічного та іншого насильства.

Більше того, у чинному законодавстві України вже є норми, які захищають права громадян, у тому числі конституційні, що стосуються захисту життя, здоров'я, забезпечення недоторканності і безпеки. Це – статті 115–129 КК України, які передбачають кримінальну відповідальність за злочини проти життя та здоров'я особи.

Як показує теорія і практика запобігання злочинності, найбільш ефективними, гуманними й економічно доцільними є саме **кримінологічні (некаральні)** напрями профілактики злочинності та правопорушенням, у тому числі булінгу, мобінгу, аутиingu, віктімблеймінгу, газлайтінгу та іншим проявам насильства. Тому в контексті протидії переліченим негативним соціальним явищам першочергового значення набувають заходи щодо удосконалення діяльності освітніх закладів, органів Національної поліції та інших суб'єктів, зазначених у прийнятому Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» від 18 грудня 2018 р. № 2657-VIII.

Зауваження підготовлені: головним науковим співробітником відділу дослідження проблем кримінального та кримінально-виконавчого права, д.ю.н., професором Демидовою Л.М., завідувачем відділу кримінологічних досліджень, к.ю.н., старшим науковим співробітником Колодяжним М.Г.

Заступник директора НДІ ВПЗ
імені академіка В.В. Сташиса
НАПрН України, д.ю.н., с.н.с.

В.С. Батургарєва